

ANETA ABRAMOWICZ

PRAWO DO NAUKI RELIGII
W PUBLICZNYCH SZKOŁACH I PRZEDSZKOLACH
A ZASADA RÓWNOUPRAWNIENIA
ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH

Prawo związków wyznaniowych do prowadzenia lekcji religii w szkołach publicznych jest gwarancją zabezpieczającą ich prawo do nauki religii, a przede wszystkim prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie ze swoim światopoglądem o charakterze religijnym¹. Należy podkreślić, że wskazane uprawnienie rodziców należy do podstawowych uprawnień wynikających z wolności religijnej. Natomiast prawo związków wyznaniowych do prowadzenia lekcji religii w szkole publicznej znajduje swoje zabezpieczenie w art. 53 ust. 4 Konstytucji RP², gdzie jest mowa o tym, że: „Religia kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej może być przedmiotem nauczania w szkole, przy czym nie może być naruszona wolność sumienia i religii innych osób”. Zatem prawo do nauczania religii w szkołach publicznych i przedszkolach mają związki wyznaniowe działające na podstawie ustawy regulującej w sposób szczególny ich status prawny, ale również te, które działają na podstawie wpisu do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych³. Trzeba zazna-

¹ Zob. J. Krukowski, *Podmiotowość rodziców w zakresie religijnego i moralnego wychowania dzieci w ramach edukacji szkolnej*, „Roczniki Nauk Prawnych” 1994, t. 4, s. 129-147.

² Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.

³ A. Mezglewski, *Funkcje publiczne związków wyznaniowych*, w: A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2011, s. 175; M. Pietrzak, *Prawo*

czyć również, że normy konstytucyjne wymagają, aby nauczanie religii nie było przyczyną jakiegokolwiek dyskryminacji oraz aby gwarantowało poszanowanie praw i wolności innych osób⁴. Ponadto ważny jest tu także ust. 3 art. 53 Konstytucji RP: „Rodzice mają prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniami. Przepis art. 48 ust. 1 stosuje się odpowiednio”⁵. Dlatego zagwarantowanie organizowania lekcji religii w szkole publicznej jest realizacją wskazanej normy konstytucyjnej, która zapewnia rodzicom wychowanie dzieci zgodnie ze swoim światopoglądem o charakterze religijnym⁶.

Realizacja uprawnienia związków wyznaniowych do organizowania lekcji religii w szkole publicznej powinna być zgodna z zasadą równouprawnienia związków wyznaniowych określoną w art. 25 ust. 1 Konstytucji RP⁷. Norma ta powtórzona została również w art. 19 ust.

wyznaniowe, Warszawa 2003, s. 247. W wielu systemach prawnych występuje różnicowanie sytuacji prawnej związków wyznaniowych na podstawie kryterium formy uregulowania sytuacji prawnej związków wyznaniowych w zakresie uprawnienia do prowadzenia lekcji religii w szkole publicznej. Przykładowo w Belgii to uprawnienie przysługuje jedynie sześciu uznanym przez państwo religiom (R. Torfs, *Państwo i kościół w Belgii*, w: *Państwo i kościół w krajach Unii Europejskiej*, red. G. Robbers, tłum. J. Łopatowska-Rynkowska, M. Rynkowski, Wrocław 2007, s. 40-41), natomiast na Słowacji przysługuje ono Kościołowi katolickiemu na mocy Konkordatu oraz związkom wyznaniowym zarejestrowanym (M. Moravčíková, *Państwo i kościół w Republice Słowacji*, w: *Państwo i kościół*, s. 335), z kolei na Litwie lekcje religii mogą być prowadzone przez związki wyznaniowe tradycyjne i uznane przez państwo (J. Kuznecoviene, *Państwo i kościół na Litwie*, w: *Państwo i kościół*, s. 222-223).

⁴ K. Warchałowski, *Szkolnictwo katolickie i nauczanie religii w szkołach publicznych w Konkordacie polskim z 1993 roku*, w: *Konkordat Polski w 10 lat po ratyfikacji. Materiały z konferencji*, red. J. Wroceński, H. Pietrzak, Warszawa 2008, s. 153.

⁵ J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2005, s. 149; M. Winiarczyk-Kossakowska, *Państwowe prawo wyznaniowe w praktyce administracyjnej*, Warszawa 1999, s. 117-118; W. Janiga, A. Mezglewski, *Nauczanie religii w szkołach publicznych*, „Roczniki Nauk Prawnych” 11(2001), z. 1, s. 134-135.

⁶ J.R. Tretera, *Religia a edukacja w Europie Środkowo-Wschodniej*, w: *Kultura i prawo. Religia i wolność religijna w Unii Europejskiej*, red. J. Krukowski, O. Theisen, Lublin 2003, s. 105.

⁷ Jest to jedna z ogólnych zasad kształtujących model nauczania religii w szkole publicznej. L. Garlicki, *Religia a szkoła publiczna (na tle aktualnego orzecznictwa strasburskiego)*, w: *Pro bono Reipublicae. Księga jubileuszowa Profesora Michała Pietrzaka*, red. P. Borecki, A. Czohara, T.J. Zieliński, Warszawa 2009, s. 249.

I w związku z ust. 2 pkt 10 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania⁸, gdzie stwierdzono, że kościoły i inne związki wyznaniowe na zasadzie równouprawnienia realizują swoje uprawnienie, jakim jest wypełnianie funkcji religijnej polegającej na nauczaniu religii i głoszeniu jej za pomocą różnych dostępnych środków. W ten sposób zagwarantowany został związkom wyznaniowym równy dostęp do katechizacji w szkole publicznej, co jest przejawem egzemplifikacji zasady równouprawnienia związków wyznaniowych⁹.

W niniejszym opracowaniu zostaną omówione problemy dotyczące zgodności poszczególnych rozwiązań prawnych w zakresie prawa związków wyznaniowych do organizowania lekcji religii w publicznych szkołach i przedszkolach z zasadą równouprawnienia związków wyznaniowych. Trzeba zaznaczyć, że jest więcej kwestii dotyczących zagadnienia prawa do prowadzenia lekcji religii w szkole przez związki wyznaniowe, które wywołują dyskusję w doktrynie z powodu podnoszonych zarzutów wobec ich zgodności z zasadą równości¹⁰. Jednak przedmiotem tego artykułu będą jedynie unormowania prawne budzące wątpliwości co do zgodności z konstytucyjną zasadą równouprawnienia związków wyznaniowych.

1. PODSTAWOWE ROZUMIENIE ZASADY RÓWNOUPRAWNIENIA ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH

Relacje między państwem a związkami wyznaniowymi w Polsce określone zostały w sposób kompleksowy w art. 25 Konstytucji z 2 kwietnia 1997 r. Pierwszą wymienioną tam zasadą jest równouprawnienie związków wyznaniowych, które jest charakterystyczne dla demokratycznych państw świeckich¹¹. Zasada ta gwarantuje posza-

⁸ Dz. U. z 2005 r., Nr 231, poz. 1965 ze zm.

⁹ A. Mezglewski, *Polski model edukacji religijnej w szkołach publicznych. Aspekty prawne*, Lublin 2009, s. 161.

¹⁰ Są to takie zagadnienia, jak: równy status nauczycieli religii, równy status lekcji religii jako przedmiotu szkolnego, czy też zagadnienia dotyczące umieszczania oceny z religii na świadectwie szkolnym oraz wliczania tej oceny do średniej ocen rocznych.

¹¹ J. Krukowski, *Konkordat polski. Znaczenie i realizacja*, Lublin 1999, s. 58.

nowanie różnorodności wyznaniowej i światopoglądowej społeczeństwa, ale także równość poszczególnych ludzi, której podstawę stanowi godność osoby ludzkiej¹². Zatem równość ludzi co do ich godności daje podstawę równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych¹³.

Polska Konstytucja z 1997 r. zawiera w swojej treści również unormowanie dotyczące zasady równości¹⁴. Wyrażona jest ona w art. 32 ust. 1, który brzmi: „Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne”. Jest to nowa formuła zasady równości wobec prawa. Można tu wyróżnić co najmniej trzy aspekty pozytywne. Po pierwsze, należy wskazać równość przysługujących każdemu uprawnień w zakresie jego samorealizacji w życiu publicznym, jak i prywatnym, co można określić jako równość szans. Drugi aspekt to równość w zakresie udzielanej przez prawo ochrony. Natomiast trzeci to równość w odniesieniu do odpowiedzialności prawnej jednostki¹⁵. Tak rozumiana zasada równości stanowi istotną gwarancję prawa do wolności myśli, sumienia i religii w polskim porządku prawnym¹⁶. Zasada równości jest wyraźnie widoczna w ustawodawstwie polskim, gdzie zajmuje ustanowione przez Konstytucję naczelné miejsce¹⁷.

¹² J. Krukowski, *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 2000, s. 277.

¹³ W Góralski, *Wstęp do prawa wyznaniowego*, Płock 2003, s. 96.

¹⁴ D. Dudek, *Prawo konstytucyjne w zarysie. Wybór źródeł*, Lublin 2002, s. 25.

¹⁵ D. Dudek, *Równouprawnienie kościołów i związków wyznaniowych na tle konstytucyjnych zasad prawa wyznaniowego*, w: *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego. Materiały I Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 14-16 stycznia 2003)*, red. A. Mezglewski, Lublin 2004, s. 201.

¹⁶ H. Misztal, *Konstytucyjne podstawy polskiego prawa*, w: *Prawo wyznaniowe*, red. H. Misztal, P. Stanisławski, Lublin 2003, s. 192. Por. M. Pietrzak, *Stosunki państwo-kościół w nowej Konstytucji*, „Państwo i Prawo” 1997, nr 11-12, s. 173-184.

¹⁷ W polskim systemie prawnym można wskazać przykłady uszczegółowienia zasady równości, takie jak: art. 25 ust. 1 Konstytucji RP: „Kościóły i związki wyznaniowe są równouprawnione”, oraz art. 33 „kobieta i mężczyzna w Rzeczypospolitej Polskiej mają równe prawa w życiu rodzinnym, politycznym, społecznym i gospodarczym”; art. 23 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 1964 r., Nr 9, poz. 59 ze zm.): „małżonkowie mają równe prawa i obowiązki w małżeństwie” (zob. J. Ignatowicz, K. Pasecki, J. Pietrzykowski, J. Winiarz, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, red. J. Pietrzykowski, Warszawa 1993, s. 136-143); art. 20 ustawy z dnia 15 września 2000 r.

Obowiązująca dzisiaj zasada równouprawnienia związków wyznaniowych swoją genezę bierze z ogólnej zasady równości unormowanej w art. 32 Konstytucji, czyli równości wszystkich ludzi, którzy są nosicielami tej samej godności człowieka, niezależnie od tego, do jakiego związku wyznaniowego należą. Należy zatem rozumieć tę konstrukcję prawną jako przeniesienie podstawowego prawa człowieka, jednostki na podmiot zbiorowy, jakim jest związek wyznaniowy. Ponadto widoczna jest tu ścisła korelacja zasady równouprawnienia tych podmiotów z fundamentalną wartością konstytucyjną, czyli godnością osoby ludzkiej, o której jest mowa w art. 30 Konstytucji¹⁸. Taki pogląd przyświeca unormowaniom konstytucyjnym także innych państw. To z przysługującego obywatelom poszczególnych państw prawa do równości wypływa naturalna konsekwencja, jaką jest równość wszystkich kościołów i wyznań. To państwo ma zabezpieczyć związki wyznaniowe przed każdą dyskryminacją, zapewnić równe traktowanie oraz wyposażać w równe uprawnienia¹⁹.

Zagadnienia związane z zasadą równości były wielokrotnie podejmowane przez Trybunał Konstytucyjny w jego orzeczeniach. W wyroku z 2 kwietnia 2003 r. (K. 13/02)²⁰ wskazano, że zasada równości była wielokrotnie już wyjaśniana. Według ustalonego orzecznictwa, znacze-

Kodeks spółek handlowych (Dz. U. z 2000 r., Nr 94, poz. 1037 ze zm.): „Wspólnicy albo akcjonariusze spółki kapitałowej powinni być traktowani jednakowo w takich samych okolicznościach” (zob. na ten temat w: J. Napierała, *Zasada równego traktowania wspólników i akcjonariuszy*, w: *Prawo handlowe. Spółki handlowe. Umowy gospodarcze*, red. A. Koch, J. Napierała, Kraków 2002, s. 120-121); art. 11² ustawy z 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (Dz. U. z 1998 r., Nr 21, poz. 93 ze zm.): „Pracownicy mają równe prawa z tytułu jednakowego wypełniania takich samych obowiązków; dotyczy to w szczególności równego traktowania mężczyzn i kobiet w zatrudnieniu” (zob. M. Barzycka-Banaszczyk, *Kodeks pracy. Komentarz*, Warszawa 2004, s. 30-31).

¹⁸ J. Szymanek, *Stosunki państwa ze związkami wyznaniowymi w świetle postanowień Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r.*, w: *Przestrzeń polityki i spraw wyznaniowych. Szkice dedykowane Profesorowi Januszowi Osuchowskiemu z okazji 75-lecia urodzin*, red. B. Górowska, Warszawa 2004, s. 463-464.

¹⁹ A. Czohara, *Stosunki państwo-kościół. Belgia, Francja, Hiszpania, Włochy*, Warszawa 1994, s. 25.

²⁰ Dz. U. Nr 62, poz. 577; OTK-A 2003, nr 4, poz. 28. Zob. P. Borecki, M. Pietrzak, *Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 kwietnia 2003 r. (sygn. Akt K 13/02)*, „Przeгляд Sejmowy” 2003, nr 5, s. 96-113.

nie jej polega na tym, że wszystkie podmioty prawa, charakteryzujące się w równym stopniu daną cechą istotną, powinny być traktowane równo, czyli bez uprzywilejowania ani pokrzywdzenia. Dlatego też odmienne traktowanie podmiotów prawa nieposiadających wspólnej cechy istotnej jest dopuszczone jako nienaruszające generalnego rozumienia zasady równości. Wynika z tego konieczność ustalenia przy badaniu zgodności z konstytucyjną zasadą równouprawnienia danego unormowania, czy zachodzi podobieństwo określonych podmiotów, czyli czy można ustalić istnienie wspólnej cechy istotnej lub faktycznej usprawiedliwiającej równe traktowanie tych podmiotów. Aby to ustalić, należy zanalizować cel i treść badanego aktu normatywnego zawierającego kontrolowaną normę prawną. Zatem różnicowanie przez ustawodawcę jest możliwe po spełnieniu pewnych warunków. Przede wszystkim takie różnicowanie musi być racjonalnie uzasadnione, czyli musi zachodzić związek pomiędzy celem i treścią przepisów zawierających kontrolowaną normę. Ponadto musi być zachowana proporcja pomiędzy wagą interesów, którym różnicowanie ma służyć, a wagą interesów naruszonych w wyniku różnicowania podmiotów podobnych. Wreszcie dokonanie takiego różnicowania musi mieć uzasadnienie w wartościach, zasadach lub normach konstytucyjnych²¹.

Należy podkreślić, że rzadko zdarza się, by zasada równouprawnienia związków wyznaniowych była wprost unormowana w ustawach zasadniczych innych państw. Przykładem może być Konstytucja Chorwacji, ale także konstytucje Słowenii, Rosji oraz Macedonii²². Częściej

²¹ J. Oniszczyk, *Równość – najpierwsza z zasad i orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego*, Warszawa 2004, s. 34.

²² J. Szymanek, *Konstytucyjna regulacja stosunków państwo–kościół (ujęcie komparatystyczne)*, „Państwo i Prawo” 2000, nr 4, s. 37. Zasada ta unormowana jest w Konstytucji Chorwacji w art. 41 zd. 1: „[...] wszystkie wspólnoty religijne są równe wobec prawa [...]” (*Konstytucja Republiki Chorwacji z 22 grudnia 1990 r.*, tł. T.M. Wójcik, Warszawa 1995, s. 26.). Przykładu dostarcza także art. 7 Konstytucji Słowenii: „[...] Wspólnoty religijne są równouprawnione; przysługuje im swoboda działalności” (*Konstytucja Republiki Słowenii z 23 XII 1991 r.*, tł. P. Wiczorek, Warszawa 1994, s. 26. Zob. też L. Šturm, *Państwo i kościół w Słowenii*, w: *Państwo i kościół*, s. 346 oraz K. Orzeszyna, *Podstawy relacji pomiędzy państwem i kościołami w konstytucjach państw członkowskich i traktatach Unii Europejskiej. Studium prawno-porównawcze*, Lublin 2007, s. 208.) oraz art. 14 ust. 2 Konstytucji Rosji: „Związki wyznaniowe są oddzielone od państwa i równe wobec prawa”

zagadnienie to wyinterpretowane jest z generalnej zasady równości. Większość konstytucji poszczególnych państw zawiera w swojej treści szczególne nawiązanie zasady równości do kwestii wyznania. Często przybiera ono formę zakazu dyskryminacyjnego traktowania ze względu na wymienione w treści przepisów konstytucyjnych przesłanki, wśród których wymienione są przekonania religijne bądź wyznanie czy też religia²³.

2. PODSTAWOWE NORMY GWARANTUJĄCE ZWIĄZKOM WYZNANIOWYM PRAWO DO PROWADZENIA LEKCJI RELIGII W SZKOŁACH

Prawo związków wyznaniowych do prowadzenia lekcji religii w publicznych szkołach i przedszkolach swoje zapewnienie znajduje nie tylko w normach konstytucyjnych, ale również w przepisach

(*Konstytucja Federacji Rosyjskiej przyjęta w ogólnonarodowym referendum w dniu 12 grudnia 1993 r.*, tł. A. Kubik, Warszawa 2000, s. 43.), a także art. 19 Konstytucji Macedonii: „[...] Macedońska Cerkiew Prawosławna, inne wspólnoty wyznaniowe oraz grupy religijne są oddzielone od państwa i równe wobec prawa [...]” (*Konstytucja Republiki Macedonii*, tł. T. Wójcik, Warszawa 1999, s. 24.) Takie rozwiązanie spotykamy również w Konstytucji Włoch w art. 8: „Wszystkie wyznania religijne są jednakowo wolne wobec prawa [...]” (*Konstytucja Republiki Włoskiej*, tł. Z. Witkowski, Warszawa 2004, s. 59; K. Orzeszyna, *Podstawy relacji*, s. 218 i 340; zob. też S. Ferrari, *Państwo i kościół we Włoszech*, w: *Państwo i kościół*, s. 393).

²³ Przykłady dostarcza Konstytucja Niemiec w art. 3 ust. 3: „Nikt nie może być pokrzywdzony ani uprzywilejowany ze względu na swoje [...] wyznanie, poglądy religijne [...]”; Konstytucja Litwy w art. 29 ust. 1: „Niedozwolone jest ograniczanie praw człowieka lub ustanawianie przywilejów ze względu na [...] wiarę, przekonania [...]” (*Konstytucja Republiki Litewskiej przyjęta przez obywateli Republiki Litewskiej w referendum przeprowadzonym 25 października 1992 roku*, tł. H. Wisner, Warszawa 2000, s. 30.) oraz Konstytucja Hiszpanii w art. 14: „Hiszpanie są równi wobec prawa, tak aby nie mogła istnieć żadnego rodzaju dyskryminacja ze względu na [...] religię [...]” P. Ryguła, *Podstawowe pryncypia hiszpańskiego prawa wyznaniowego*, w: *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego. Materiały I Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 14-16 stycznia 2003)*, red. A. Mezglewski, Lublin 2004, s. 127; L. Garlicki, *Wolność sumienia*, s. 39. Zob. też J. Krukowski, *Relacje między państwem i kościołem w konstytucjach współczesnych państw europejskich. Aspekt prawno-porównawczy*, „Kościół i Prawo” 1994, t. 12, s. 25-42.

ustawowych. Ważnymi w tym zakresie są unormowania ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty²⁴, gdzie art. 12 stanowi szczególne potwierdzenie prawa rodziców do wychowania dzieci zgodnie ze swoim światopoglądem o charakterze religijnym. Treść art. 12 ust. 1 wskazanej ustawy zawiera stwierdzenie, że rodzice mają prawo do tego, aby na ich życzenie w publicznej szkole lub przedszkolu została zorganizowana nauka religii²⁵. Trzeba zaznaczyć, że realizacja w obowiązującym kształcie w Polsce wskazanego uprawnienia przez związki wyznaniowe jest zgodna ze standardami norm prawa międzynarodowego²⁶ oraz jest znana prawu krajowemu innych państw²⁷. Takie rozumienie prawa związków wyznaniowych do nauczania religii w szkole publicznej jest zgodne także z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka²⁸. Mimo to wobec przepisów określających zasady realizacji

²⁴ Tekst jedn. Dz. U. z 2004 r., Nr 256, poz. 2572 ze zm.

²⁵ J. Krukowski, *Kościół i Państwo*, s. 271-272. Zob. też K. Warchałowski, *Prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami*, „Annales Canonici” 2010, nr 6, s. 57-65; H. Misztal, *Prawa rodziny w zakresie wychowania dzieci*, w: *Katecheza dzisiaj. Problemy prawne i teologiczne*, red. W. Janiga, A. Mezglewski, Krosno-Sandomierz 2000, s. 13-31; M. Bielecki, *Prawa rodziców w systemie oświaty*, „Roczniki Wydziału Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL” 3(2007), z. 1, s. 281-303; H. Misztal, *Prawo rodziców do wychowania dzieci*, w: *Iustitia civitatis fundamentum. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Wiesława Chrzanowskiego*, red. H. Cioch, A. Dębiński, J. Chaciński, Lublin 2003, s. 555-571.

²⁶ A. Mezglewski, *Przepisy kształtujące rozwiązania systemowe w zakresie nauczania religii w szkołach publicznych w Polsce na tle standardów międzynarodowych*, w: *Katecheza dzisiaj*, s. 109-111.

²⁷ Zob. M. Brenner, *Wolność religijna i wychowanie w Europie Zachodniej*, w: *Kultura i prawo*, s. 75-97; J. Krukowski, *Podmiotowość rodziców*, s. 129-147; A. Mezglewski, *Polski model edukacji*, s. 111-117; W. Bar, *Edukacja katolicka w Ameryce Łacińskiej i na Karaibach*, „Roczniki Wydziału Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL” 3(2007), z. 1, s. 319-329; L. Garlicki, *Wolność sumienia i wyznania w orzecznictwie konstytucyjnym – status wspólnot religijnych*, „Biuletyn TK” 1999 numer specjalny, s. 43-47.

²⁸ W wyroku z dnia 7 grudnia 1976 r. (Kjeldsen, Busk Madsen i Pedersen przeciwko Dani) dokonano ustalenia czterech podstawowych zasad orzecznictwa strasburskiego w zakresie wyznaniowych aspektów nauczania w szkole publicznej. Pierwsza uznaje kompetencję państwa do regulowania funkcjonowania szkoły publicznej, gdzie nauczanie w szkole powinno odzwierciedlać istniejącą między innymi różnorodność wyznaniową społeczeństw europejskich. Druga zasada mówi, że nauczanie szkolne to proces całościowy, z którego nie można wyłączać problematyki wyznaniowej. Trzecia zasada dotyczy zakresu swobody państwa we wprowadzaniu elementów wyznaniowych do programów nauczania

uprawnienia związków wyznaniowych do organizowania lekcji religii w szkole publicznej podnoszonych jest wiele zarzutów²⁹.

Prawo związków wyznaniowych w zakresie nauczania religii normowane jest w sposób szczególny przez art. 20 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania. W ust. 1 i 2 tego artykułu wskazano, że związki wyznaniowe mają prawo do nauczania swojej religii oraz wychowania dzieci i młodzieży za zgodą rodziców lub opiekunów prawnych. Nauczanie religii jest ponadto wewnętrzną sprawą związków wyznaniowych i jako takie może być organizowane w punktach katechetycznych, w świątyniach lub innych pomieszczeniach. Natomiast w art. 20 ust. 3 jest mowa, że: „Nauczanie religii uczniów szkół publicznych i wychowanków przedszkoli publicznych może odbywać się również w szkołach i przedszkolach na zasadach określonych w odrębnej ustawie”³⁰. Zatem nauczanie religii w publicznych szkołach i przedszkolach jest szczególną formą realizacji przez związki wyznaniowe swobody nauczania religii.

Prawo do organizowania nauczania religii w szkołach publicznych i przedszkolach przez związki wyznaniowe zostało zagwarantowane również w przepisach aktów o stosunku państwa do poszczególnych związków wyznaniowych³¹. Mimo że treść umieszczonych w nich

w szkole publicznej. Czwarta zasada z kolei mówi, że nie ma zakazu organizowania odrębnych zajęć z religii lub o religiach w ramach programu szkoły publicznej. L. Garlicki, *Religia a szkoła publiczna*, s. 244-254.

²⁹ K. H. Jabłoński, *Rzecznik Praw Obywatelskich wobec problemu nauczania religii w szkołach publicznych*, w: *Pro bono Reipublicae*, s. 291-304; J. Falski, *Dyskryminacja na tle wyznaniowym w praktyce Rzecznika Praw Obywatelskich*, „*Studia Prawnicze*” 2001, z. 3-4, s. 93-94.

³⁰ J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, s. 150.

³¹ Zob.: art. 17 Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o stosunku Państwa do Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego, nieposiadającego hierarchii duchownej (Dz. U. R. P. Nr 38, poz. 363 ze zm.); art. 32 ustawy z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku Państwa do Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. R. P. Nr 30, poz. 240 ze zm.); art. 26 ustawy z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku Państwa do Karaimeńskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. R. P. Nr 30, poz. 241 ze zm.); art. 18-19 i 21-22 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 29, poz. 154 ze zm.); art. 15 i 17-18 ustawy z dnia 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U.

przepisów w sposób literalny różni się, to jednak we wszystkich tych aktach zagwarantowano uprawnienie związków wyznaniowych do prowadzenia lekcji religii w szkołach publicznych.

Prawo Kościoła katolickiego do organizowania lekcji religii w przedszkolach i szkołach publicznych w sposób szczególnie zostało określone w art. 12 Konkordatu³² zawartego 28 lipca 1993 r. pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską³³. Ustęp 1 tego artykułu zawiera ważne zobowiązania, a mianowicie uznanie prawa rodziców do religijnego wychowania dzieci oraz uznanie zasady tolerancji jako podstawy organizowania lekcji religii. Jest to zgodne z normą zawartą w art. 53 ust. 4 Konstytucji, gdzie jest mowa o uprawnieniach rodziców do religijnego wychowania dzieci

Nr 66, poz. 287 ze zm.); art. 15 i 17-18 ustawy z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 73, poz. 323 ze zm.); art. 9 ustawy z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 73, poz. 324 ze zm.); art. 13 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 97, poz. 479 ze zm.); art. 12 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 97, poz. 480 ze zm.); art. 12 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 97, poz. 481 ze zm.); art. 10 ustawy z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 97, poz. 482 ze zm.); art. 12 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 41, poz. 251 ze zm.); art. 10 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 41, poz. 252 ze zm.); art. 10 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 41, poz. 253 ze zm.); art. 13 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 41, poz. 254 ze zm.). J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, s. 155-156; J. Krukowski, K. Warchałowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2000, s. 167-168.

³² Dz. U. z 1998 r., Nr 51, poz. 318.

³³ J. Krukowski, *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany 28 lipca 1993 r. – zagadnienia prawnoustrojowe*, w: *Nowy Konkordat a prawo polskie*, red. J. Krukowski, Warszawa 1994, s. 44-45; J. Krukowski, *Realizacja Konkordatu z 1993 r. w prawie polskim*, „*Studia Prawnicze*” 1999, z. 3, s. 22-23; J. Krukowski, K. Warchałowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, s. 166; P. Kuglarz, *Konkordat polski z 28 lipca 1993 roku – zarys analizy systemowej*, w: *Vetera novis augere. Studia i prace dedykowane Profesorowi Waclawowi Uruszczakowi*, red. S. Grodziski, D. Malec, A. Karabowicz, M. Stus, Kraków 2010, t. 1, s. 557.

oraz o poszanowaniu wolności innych osób, nie dopuszczając do jakiegokolwiek dyskryminacji³⁴. Nowością w stosunku do unormowań ustaw indywidualnych związków wyznaniowych jest prawo do organizowania lekcji religii w publicznych przedszkolach. Takie uszczegółowienie stanowi dopełnienie gwarancji prawa rodziców do religijnego wychowania dzieci³⁵. Wskazane uprawnienie przysługuje wszystkim związkom wyznaniowym na podstawie przepisów ustawy o systemie oświaty³⁶, które po wejściu w życie Konkordatu otrzymały odpowiednie brzmienie³⁷. Zatem unormowania konkordatowe nie stwarzają dla Kościoła katolickiego korzystniejszej sytuacji w zakresie organizowania lekcji religii, a jedynie są potwierdzeniem szczegółowych rozwiązań ustawowych odnoszących się również do pozostałych związków wyznaniowych³⁸.

³⁴ J. Krukowski, *Konkordat polski*, s. 136-137; J. Krukowski, K. Warchałowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, s. 164-165.

³⁵ J. Krukowski, *Konkordat polski*, s. 137-138; H. Misztal, *Gwarancje prawa międzynarodowego i polskiego w zakresie uprawnień rodziców do religijnego wychowania dzieci*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2000, t. 1, s. 18; B. Górowska, *Dziesięciolecie obowiązywania konkordatu polskiego z 1993 r.*, „Państwo i Prawo” 2008, nr 4, s. 28.

³⁶ Rozwiązanie to nie jest nowością, jeśli chodzi o gwarancje dotyczące organizowania lekcji religii w poszczególnych konkordatach np.: konkordat z Hiszpanią z 1979 r. i Włochami z 1984 r. K. Warchałowski, *Szkolnictwo katolickie*, s. 153-154.

³⁷ B. Górowska, *Specyfika procesu stosowania konkordatu polskiego z 1993 r.*, w: *Pro bono Reipublicae*, s. 274.

³⁸ J. Krukowski, *Konkordat polski*, s. 135; J. Krukowski, *Realizacja Konkordatu*, s. 22-23; K. Warchałowski, *Fakultatywna forma nauczania religii w konkordatach z państwami europejskimi*, „Państwo i Prawo” 1998, nr 7, s. 87-90. Podobne rozwiązanie spotykamy na Łotwie, gdzie katecheza katolicka powinna się odbywać na podstawie programu zaakceptowanego przez konferencję biskupów łotewskich w porozumieniu z ministrem edukacji i nauki (R. Balodis, *Państwo i kościół w Łotwie*, w: *Państwo i kościół*, s. 253.). Również w Austrii program nauczania religii ustalają związki wyznaniowe, a Ministerstwo Edukacji jest jedynie informowane o jego treści w celu jego publikacji (R. Potz, *Państwo i kościół w Austrii*, w: *Państwo i kościół*, s. 21.). Natomiast w Portugalii to jedynie do związków wyznaniowych należy określenie programu i zatwierdzenie materiałów dydaktycznych wykorzystywanych w ramach lekcji religii (V. Canas, *Państwo i kościół w Portugalii*, w: *Państwo i kościół*, s. 315.). Z kolei na Słowacji program nauczania religii jest zatwierdzany przez właściwy związek wyznaniowy po wypowiedzeniu się na temat jego treści przez słowackie ministerstwo (M. Moravčíková, *Państwo i kościół*, s. 335.).

3. KWALIFIKACJE NAUCZYCIELI RELIGII

Jednym z zagadnień dotyczących organizowania lekcji religii w publicznych szkołach i przedszkolach, które należy ocenić z perspektywy zgodności z konstytucyjną zasadą równouprawnienia związków wyznaniowych, jest określenie kwalifikacji nauczycieli religii. Unormowania aktów regulujących sytuację prawną poszczególnych związków wyznaniowych w tej kwestii odsyłają do przepisów szczególnych. Zgodnie z § 16 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 10 września 2002 r.³⁹ wydanego na podstawie delegacji zawartej w art. 9 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela⁴⁰, nauczycielem religii może być osoba, która spełnia wymagania określone w odrębnych przepisach⁴¹. Kwalifikacje te zawierają akty uchwalone zgodnie z § 6 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach⁴². Do aktów tych należą podpisane porozumienia, mianowicie: Porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski a Ministrem Edukacji Narodowej z 6 września 2000 r. w sprawie kwalifikacji wymaganych od nauczycieli religii⁴³, Porozumienie pomiędzy Polską Radą Ekumeniczną oraz Ministrem Edukacji Narodowej z 4 lipca 2001 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii kościołów zrzeszonych przy Polskiej Radzie Ekumenicznej⁴⁴ oraz Porozumienie pomiędzy Zarządem Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego oraz Ministrem

³⁹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 10 września 2002 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończenia zakładu kształcenia nauczycieli (Dz. U. Nr 155, poz. 1288 ze zm.).

⁴⁰ Dz. U. z 2006 r., Nr 97, poz. 674 ze zm.

⁴¹ Zob. A. Mezglewski, *Kwalifikacje ogólne do nauczania religii w przedszkolach i szkołach publicznych*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2008, t. 11, s. 87-97; W. Janiga, *Awans zawodowy katechety. Postępowanie kwalifikacyjne na stopień nauczyciela dyplomowanego*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2003, t. 6, s. 123-142.

⁴² Dz. U. Nr 36, poz. 155 ze zm.

⁴³ Dz. Urz. MEN Nr 4, poz. 201.

⁴⁴ Dz. Urz. MEN Nr 3, poz. 18.

Edukacji Narodowej z 13 lutego 1995 r. w sprawie kwalifikacji nauczycieli religii⁴⁵.

Mimo że status prawny nauczycieli religii jest uszczegółowiony w trzech różnych porozumieniach zawieranych z poszczególnymi związkami wyznaniowymi, zakres zawartych w nich unormowań jest analogiczny⁴⁶. Zatem regulacja kwalifikacji nauczycieli prowadzących lekcje religii w szkole poprzez odrębne akty nie różnicuje sytuacji prawnej związków wyznaniowych w zakresie prawa do organizowania lekcji religii w szkole publicznej.

4. PROGRAM NAUCZANIA RELIGII W SZKOLE PUBLICZNEJ

Zgodnie z art. 22 ust. 2 ustawy o systemie oświaty, określanie podstaw programowych do przeprowadzania lekcji szkolnych jest kompetencją Ministra Edukacji Narodowej. Natomiast norma art. 12 ust. 2 Konkordatu mówi jedynie o przedstawieniu do wiadomości właściwemu ministrowi programu nauczania religii. Zatem norma Konkordatu uchyla postanowienia normy ustawy o systemie oświaty we wskazanym zakresie. Jest to potwierdzeniem zasady wyłącznej kompetencji władz związków wyznaniowych do opracowania programów nauczania religii w szkole⁴⁷. Jednak przepisu art. 22 ust. 2 ustawy o systemie oświaty nie stosuje się również do pozostałych związków wyznani-

⁴⁵ Dz. Urz. MEN Nr 3, poz. 7.

⁴⁶ J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, s. 155-156; J. Krukowski, K. Warchałowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, s. 169-170. Zauważalny jest w doktrynie poważny problem dotyczący waloru prawnego wskazanych porozumień. Mianowicie nie mają one charakteru norm prawa powszechnie obowiązującego, mogą być jedynie uznane za normy prawa wewnętrznego. Wynika to z faktu, że Konstytucja wprowadziła zamknięty katalog źródeł prawa, a wśród nich nie ma takiego źródła prawa, jak porozumienie. Zob.: P. Stanisławski, *Źródła prawa wyznaniowego*, w: *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego. Materiały I Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 14-16 stycznia 2003 r.)*, red A. Mezglewski, Lublin 2004, s. 317-323; A. Mezglewski, *Polski model edukacji*, s. 95; A. Mezglewski, *Misja kanoniczna do nauczania religii – przepisy prawa polskiego i kanonicznego*, w: *Katecheza dzisiaj*, s. 117-127; P. Borecki, *Dylematy konstytucyjności prawnych zasad nauczania religii i etyki w szkole*, „Państwo i Prawo” 2008, nr 7, s. 69-70.

⁴⁷ J. Krukowski, *Konkordat polski*, s. 138-139; J. Krukowski, *Realizacja Konkordatu*, s. 23.

wych, czego potwierdzeniem jest § 4 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych, gdzie jest mowa o wyłącznej właściwości związków wyznaniowych do tworzenia programów i podręczników do nauczania religii w szkole oraz jedynie o przedstawianiu ich do wiadomości Ministrowi Edukacji Narodowej⁴⁸. Wydaje się, że inna interpretacja wskazanych norm byłaby naruszeniem konstytucyjnych zasad bezstronności władz państwowych oraz autonomii i niezależności związków wyznaniowych⁴⁹. Zatem unormowanie konkordatowe również w tym przypadku nie narusza konstytucyjnej zasady równouprawnienia związków wyznaniowych.

5. LIMITY UCZNIÓW KONIECZNE DO ZORGANIZOWANIA LEKCJI RELIGII

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach⁵⁰ w § 2 określa limity uczniów

⁴⁸ K. Warchałowski, *Szkolnictwo katolickie*, s. 156; J. Krukowski, K. Warchałowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, s. 168-169; T.J. Zieliński, *Konstytucyjne granice obecności religii w polskiej szkole publicznej*, w: *Pro bono Reipublicae*, s. 513-514; W. Janiga, A. Mezglewski, *Nauczanie religii w szkołach publicznych*, „Roczniki Nauk Prawnych” 11(2001), z. 1, s. 147.

⁴⁹ P. Stanisz, *Naczelné zasady instytucjonalnych relacji państwo-kościół*, w: A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisz, *Prawo wyznaniowe*, s. 78-83.

⁵⁰ Omawiane rozporządzenie zostało wydane na podstawie delegacji określonej w art. 12 ust. 2 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty: „Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania w porozumieniu z władzami Kościoła Katolickiego i Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego oraz innych kościołów i związków wyznaniowych określa, w drodze rozporządzenia, warunki i sposób wykonywania przez szkoły zadań, o których mowa w ust. 1”. Powyższa delegacja nie wyszczególnia uprawnienia do określenia limitów uczniów wymaganych do przeprowadzenia lekcji religii. Zatem widoczny w doktrynie zarzut braku ustawowej delegacji do określenia przez ministra limitów uczniów jest trafny. Zob. A. Mezglewski, *Polski model edukacji*, s. 119-120; M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2003, s. 248. Pojawiają się również zarzuty co do niezachowania wymogu porozumienia się ze wszystkimi związkami wyznaniowymi przed wydaniem tego rozporządzenia. Trybunał Konstytucyjny w orzeczeniu z 20 kwietnia 1992 r. dokonał jednak stwierdzenia, że tryb wydania wskazanego rozporządzenia nie wymagał porozumienia się przez ministra z przedstawicielami wszystkich związków wyznaniowych.

(wychowanków grupy przedszkolnej) konieczne do zorganizowania lekcji religii. Rozwiązanie to nie jest nowością w polskim systemie prawnym⁵¹ ani nie jest obce prawnym systemom krajowym innych państw⁵². Mianowicie publiczne przedszkole i szkoła mają obowiązek zorganizować lekcje religii dla grupy co najmniej siedmiu uczniów w danej klasie lub oddziale (wychowanków grupy przedszkolnej). Dla mniejszej grupy dzieci w klasie lub oddziale przedszkolnym lekcje religii powinny być zorganizowane w grupie międzyoddziałowej lub międzyklasowej, które spełniają wskazany limit. W sytuacji gdy nie zbierze się co najmniej siedmiu uczniów w danej szkole lub przedszkolu, potrzebnych do zorganizowania lekcji religii danego wyznania, organ prowadzący taką placówkę w porozumieniu z właściwym związkiem wyznaniowym organizuje naukę religii w grupie międzyszkolnej

Trzeba podkreślić, że nie wszystkie związki wyznaniowe o uregulowanej sytuacji prawnej są zainteresowane organizowaniem lekcji religii w szkole, co uniemożliwia uzyskanie zgody czy informacji o zajęтым stanowisku w tej kwestii przez przedstawicieli wszystkich związków wyznaniowych. J. Krukowski, *Kościół i Państwo*, s. 273-274; A. Mezglewski, *Polski model edukacji*, s. 91.

⁵¹ Podobne rozwiązanie oparte na kryterium limitu uczniów jako kryterium porządkowe umieszczone jest w § 6 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 lutego 2002 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz. U. Nr 15, poz. 142 ze zm.) oraz § 5-7 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 14 listopada 2007 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługujących się językiem regionalnym (Dz. U. Nr 214, poz. 1579.). Warto zaznaczyć, że limity osób konieczne do zorganizowania lekcji religii funkcjonowały w okresie międzywojennym i było to 12 osób (A. Mezglewski, *Polski model edukacji*, s. 121.) oraz w okresie Polski Ludowej, kiedy do zorganizowania lekcji religii potrzeba było 20 uczniów w klasie. (H. Misztal, *Historia relacji państwa do kościołów i innych związków wyznaniowych w Polsce*, w: *Prawo wyznaniowe*, red. H. Misztal, P. Stanisławski, Lublin 2003, s. 154.)

⁵² Przykładowo w Estonii występuje limit 15 osób (J.R. Tretera, *Religia a edukacja*, s. 106; M. Kiviorg, *Państwo i kościół w Estonii*, w: *Państwo i kościół*, s. 104.); w Hiszpanii jest to limit 10 osób (I.C. Ibán, *Państwo i kościół w Hiszpanii*, w: *Państwo i kościół*, s. 173); na Łotwie jest limit 10 osób (R. Balodis, *Państwo i kościół*, s. 252); w Portugalii jest to również 10 osób (V. Canas, *Państwo i kościół*, s. 315); w Niemczech w poszczególnych landach są to limity od 6 do 8 osób (G. Robbers, *Państwo i kościół w Niemczech*, w: *Państwo i kościół*, s. 282-283); na Słowacji jest to 12 osób w klasie (M. Moravčíková, *Państwo i kościół*, s. 335).

lub w pozaszkolnym (pozaprzedszkolnym) punkcie katechetycznym. W takim przypadku muszą się zebrać co najmniej trzy osoby chętne do uczestnictwa w takich zajęciach⁵³. Natomiast w szczególnie uzasadnionych przypadkach zgodnie z § 2 pkt 4 wskazanego rozporządzenia organ prowadzący daną placówkę, w ramach posiadanych środków na wnioszek zainteresowanego związku wyznaniowego, może zorganizować nauczanie religii tego wyznania na odmiennych zasadach. Zatem te odmiennie zasady mogą dotyczyć również liczby uczniów potrzebnych do zorganizowania wskazanych lekcji. Warto zaznaczyć, że zgodnie z § 2 pkt 5 wskazanego rozporządzenia mogą zostać udostępnione sale lekcyjne na cele katechetyczne poza zajęciami szkolnymi również związkom wyznaniowym nieorganizującym nauczania religii w ramach systemu oświatowego.

Wydaje się, że określenie liczby uczniów w rozporządzeniu ma charakter jedynie porządkowy, mający za zadanie usprawnienie przeprowadzania wszystkich zajęć lekcyjnych odbywających się w publicznych szkołach i przedszkolach. Nie mają one także na celu ograniczania prawa związków wyznaniowych do przeprowadzania lekcji religii w ramach systemu oświaty, ponieważ zostały wprowadzone ze względów natury praktycznej⁵⁴. Zauważa to również w swoim orzeczeniu z 5 maja 1998 r. (sygn. akt K 35/97)⁵⁵ Trybunał Konstytucyjny, wskazując, że obecny stan prawny określający zasady korzystania przez związki wyznaniowe z uprawnienia organizowania lekcji religii w publicznych szkołach i przedszkolach wychodzi naprzeciw potrzebom realizacji tego uprawnienia przez mniejsze związki wyznaniowe. Trybunał Konstytucyjny podkreślił również, że wymóg co najmniej trzech uczniów, dla których można zorganizować lekcje religii w punktach katechetycznych, nie jest nadmiernie rygorystyczny, zwłaszcza że wskazani uczniowie nie muszą uczęszczać do tej samej klasy, a nawet jednej szkoły. Ponadto trudno wskazywać, aby wymie-

⁵³ J. Krukowski, K. Warchałowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, s. 166; W. Janiga, A. Mezglewski, *Nauczanie religii*, s. 146.

⁵⁴ J. Krukowski, K. Warchałowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, s. 166; A. Mezglewski, *Przepisy kształtujące*, s. 113-114; A. Mezglewski, *Polski model edukacji*, s. 120-121; W. Janiga, A. Mezglewski, *Nauczanie religii*, s. 146.

⁵⁵ OTK 1998, nr 3, poz. 32

nione limity można było uznać za niedopuszczalne ograniczenie wolności religijnej naruszające normę art. 53 ust. 5 Konstytucji, ponieważ nie są kryterium wyłączającym możliwość zorganizowania lekcji religii dla mniejszej liczby osób niż wskazane w § 2 pkt 1-2, o czym świadczy norma § 2 pkt 4⁵⁶. Przepisem podkreślającym także równy status lekcji religii organizowanych przez poszczególne związki wyznaniowe w szkole i w punktach katechetycznych jest § 9 pkt 4 wskazanego rozporządzenia, gdzie jest mowa o tym, że uczniowie uczęszczający na te lekcje w punktach katechetycznych mogą otrzymać ocenę z religii na świadectwie wydawanym przez szkołę, do której uczęszczają, na podstawie odpowiednich zaświadczeń⁵⁷.

6. PRAWO DO ZWOLNIENIA UCZNIÓW UCZĘSZCZAJĄCYCH NA LEKCJE RELIGII W TRZECH KOLEJNYCH DNIACH NA ODBYCIU REKOLEKCJI WIELKOPOSTNYCH

Kolejny przepis, którego zgodność z zasadą równouprawnienia związków wyznaniowych jest podawana w wątpliwość, to § 10 pkt 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach⁵⁸. Przepis ten gwarantuje zwolnienie z zajęć szkolnych w trzech kolejnych dniach uczniom, uczęszczającym na lekcje religii, w celu odbycia rekolekcji wielkopostnych. Ustawodawca nie wprowadza we wskazanej normie dookreśleń podmiotowych, które ograniczałyby związki wyznaniowe w zakresie możliwości

⁵⁶ Por. M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, s. 248; P. Borecki, *Zasada równouprawnienia wyznań w prawie polskim*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2007, t. 10, s. 143-144; P. Borecki, *Konstytucyjność regulacji szkolnej nauki religii (głos w dyskusji)*, „Studia Prawnicze” 2008, z. 2, s. 33-35; M. Pietrzak, *Nierzyskokatolickie kościoły i związki wyznaniowe w Rzeczypospolitej Polskiej (1989-2000)*, w: *Przestrzeń polityki*, s. 405-406; P. Borecki, *Konstytucyjność wliczania stopnia z religii do średniej ocen szkolnych*, „Państwo i Prawo” 2007, nr 9, s. 36; P. Borecki, *Dylematy konstytucyjności*, s. 65-69.

⁵⁷ Zob. M. Winiarczyk-Kossakowska, *Państwowe prawo wyznaniowe*, s. 117; W. Janiga, A. Mezglewski, *Nauczanie religii*, s. 148-149.

⁵⁸ Por. P. Borecki, *Konstytucyjność regulacji*, s. 37; zob. T.J. Zieliński, *Konstytucyjne granice*, s. 525.

skorzystania z prawa do zwolnienia w trzech kolejnych dniach uczniów uczęszczających na lekcje religii organizowane przez poszczególne związki wyznaniowe. Równy status związków wyznaniowych w tym przepisie podkreśla norma § 10 pkt 3 wskazanego aktu, gdzie związki wyznaniowe powinny dążyć do ustalenia wspólnego terminu rekolekcji, czyli wspólnego terminu zwolnienia uczniów z zajęć szkolnych w trzech kolejnych dniach. Jedyne ograniczenie dotyczy celu zwolnienia z zajęć szkolnych. Mianowicie zwolnienie powinno być udzielane w celu odbycia rekolekcji wielkopostnych. Ta praktyka charakterystyczna jest dla chrześcijańskich związków wyznaniowych. Zatem uprawnienie to jedynie potwierdza różnorodność doktrynalną związków wyznaniowych i pozwala na realizację nakazów wynikających z doktryny chrześcijańskich związków wyznaniowych⁵⁹. Nie ma ona na celu dyskryminowania związków wyznaniowych w zakresie możliwości skorzystania z tego uprawnienia. Różnicowanie sytuacji prawnej w tym przypadku oparte jest na kryterium relewantnym, jakim jest wynikająca z doktryny poszczególnych związków wyznaniowych możliwość organizowania rekolekcji wielkopostnych. Dlatego też związki wyznaniowe charakteryzujące się tą cechą szczególną powinny być traktowane równo. Natomiast te, które nie spełniają tego kryterium, nie mogą powoływać się na naruszenie zasady równouprawnienia, ponieważ z powodu braku cechy relewantnej możliwe jest tu różnicowanie sytuacji prawnej związków wyznaniowych.

PODSUMOWANIE

Po przeanalizowaniu unormowań prawnych dotyczących prawa związków wyznaniowych do organizowania lekcji religii w publicznych szkołach i przedszkolach z perspektywy zgodności z zasadą równouprawnienia związków wyznaniowych należy stwierdzić, że jest to zagadnienie wieloaspektowe i skomplikowane. Przeprowadzone rozważania dają podstawę do sformułowania wniosku, że rozwiąza-

⁵⁹ Por. P. Borecki, *Dylematy konstytucyjności*, s. 70; zob. T.J. Zieliński, *Konstytucyjne granice*, s. 525.

nia prawne w tym zakresie funkcjonujące w polskim systemie prawa nie naruszają zasady równouprawnienia związków wyznaniowych unormowanej w art. 25 ust. 1 Konstytucji RP. Brak jest podstaw do stwierdzenia naruszeń zasady równouprawnienia związków wyznaniowych w zakresie unormowań ustawowych, konkordatowych oraz aktach wykonawczych do właściwych ustaw. W sposób szczególnie należy zaznaczyć, że także ze względu na formę uregulowania sytuacji prawnej związków wyznaniowych brak jest naruszeń zasady równouprawnienia tych podmiotów w zakresie możliwości skorzystania z prawa do organizowania lekcji religii w szkole publicznej. Przepisy ustaw regulujących status prawny poszczególnych związków wyznaniowych, Konkordatu oraz ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania są ze sobą zbieżne i nie zawierają rozwiązań dyskryminujących związków wyznaniowych ani też uprzywilejowujących⁶⁰. Zatem jedynym ograniczeniem możliwości korzystania z uprawnienia do organizowania lekcji religii w szkole publicznej jest konieczność uregulowania swojej sytuacji prawnej jako związku wyznaniowego, co wydaje się słusznym warunkiem⁶¹.

⁶⁰ Zasada równouprawnienia związków wyznaniowych wynikająca z polskich unormowań w zakresie organizowania lekcji religii w szkole doznaje szerszych gwarancji niż w niektórych państwach europejskich. We Włoszech tylko Kościół katolicki organizuje lekcje religii, natomiast pozostałe związki wyznaniowe, które zawarły porozumienia z państwem, korzystają z tego uprawnienia w sposób ograniczony. W Norwegii kościoły mniejszościowe, aby organizować lekcje religii w szkołach publicznych, muszą uzyskać status zarejestrowanych stowarzyszeń religijnych. W Portugalii oprócz Kościoła katolickiego na prowadzenie lekcji religii w szkole publicznej ponadpodstawowej związki wyznaniowe muszą mieć zezwolenie władz publicznych. Natomiast analogiczne do polskich rozwiązania funkcjonują na Słowacji. A. Mezglewski, *Polski model edukacji*, s. 162-169.

⁶¹ We wskazanej publikacji autor, powołując się na pismo Ministra Edukacji Narodowej z 22 września 2008 r., wlicza 18 związków wyznaniowych, które prowadzą lekcje religii w szkołach publicznych w Polsce. Są nimi: Kościół katolicki, Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny, Wschodni Kościół Staroobrzędowy, Kościół Ewangelicko-Reformowany, Kościół Ewangelicko-Augsburski, Kościół Ewangelicko-Methodystyczny, Starokatolicki Kościół Mariawitów, Kościół Polskokatolicki, Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, Kościół Chrześcijan Baptystów, Kościół Zielonoświątkowy, Kościół Boży w Chrystusie, Chrześcijański Kościół Reformacyjny, Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej, Chrześcijańska Wspólnota Zielonoświątkowa, Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich, Liga Muzułmańska w Rzeczypospolitej Polskiej. Tamże, s. 170-171.

THE RIGHT TO ORGANIZE LESSONS OF RELIGION IN KINDERGARTENS
AND PUBLIC SCHOOLS AND PRINCIPLE OF EQUALITY OF RELIGIOUS
DENOMINATIONS

Summary

Religious denominations of regulated legal situation have a right to organize lessons of religion in kindergartens and public schools. The abovementioned right of religious denominations is confirmed by the right of parents to raise their children according to their own conceptions of religious character. Furthermore the fulfillment of the right of religious denominations to organize lessons of religion in public schools must be compliant with the constitutional principle of equality of religious denominations.

In ecclesiastical law jurisprudence there are many charges raised against the conformity of legal solutions concerning the manner, in which lessons of religion are organized by the religious denominations in public schools with the principle of equality of religious denominations. These are as follows: description of the teacher of lessons of religion, description of religious education programs as a school subject, the limit of students necessary to organize lessons of religion and the right to release students attending in lessons of religion in order to participate in Lenten retreat.

The principle of equality of religious denominations is pursuant to the jurisdiction of the Polish Constitutional Tribunal the exemplification of the principle of equality. Pursuant to guidelines of Polish Constitutional Tribunal the principle of equality means the equal treatment of similar entities characterized by the same particular relevant feature, which are in the similar situation.

After analysis of particular legal solutions related to the right of religious denominations to organize lessons of religion in public schools from their compliance with the principle of equality of religious denominations point of view it should be stated that this constitutional principle is not being restricted in relation to fulfillment of the right.

Key words: lessons of religions, equality of religious denominations, limits of students, Lenten retreat.

Thumaczenie własne Autora